SCRIA(RE) „SCRIE(RE)"

DE

ȘTEFAN GIOSU

1. În graiurile românești numeroase verbe aparțin mai multor conjugări, ca urmare a fenomenului de analogie mai ales, dar și a unor cauze de ordin fonetic. Această categorie verbală a atras atenția mai multor cercetători[1]. Ea caracterizează mai ales dialectele dacoromân și aromân și mai puțin celelalte arii românești.

Să ne reamintim doar cîteva exemple: *găti — găta, gîdili — gîdila* (de conjugările a IV-a și I), *umplea — umple, părea — pare, rîde — rîdea* (de conjugările a II-a și a III-a) apoi, la aromâni, *arăḱíre — arăḱe̯áre* „răpi(re)", *tuḱíre — tuḱe̯áre* „topi(re)" (de conjugările a II-a și a IV-a), *adúțire — aduțe̯áre, dișcľídire — dișcľidé̯áre* (de conjugările a III-a și a II-a) etc[2].

Unele verbe, mai puține însă, prezintă forme aparținînd la trei conjugări: *adauge — adăugi — adăuga, asmuța — asmuți — asmute* etc.[3]. Printre acestea din urmă figurează și *scríe — scriá — scri*, cu forme care urmează conjugările a III-a, I și a IV-a. Și la aromâni acest verb prezintă forme de conjugare mixtă[4]: *scriu, scris* (conjugarea a III-a)[5], *scriare, scriat* (conjugarea I), *scrire, scriescu, scrit* „scris" (de conjugarea a IV-a)[6]. Menționăm că unii aro-

---

[1] Vezi mai ales amplul studiu al lui Iorgu Iordan, *Forme de conjugare mixtă în limba română*, BIFR, II, 1935. Vezi și Ovid Densusianu, *Limba descîntecelor*, III, GS, VI, 1933—1934, fasc. 1—2, pag. 78—82; Alf Lombard, *Le verbe roumain. Étude morphologique*, II, Lund, 1955, pag. 1102—1106; *Tratat de dialectologie românească*, „Scrisul românesc", Craiova, 1984 (=TDR), pag. 178 (capitol redactat de Ion Ionică), 223 (Paul Lăzărescu), 261 (Victorela Neagoe), 304—305 (D. Urițescu), 375 (M. Marin și B. Marinescu); Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, Imprimeria Națională, București, 1932, pag. 432—438.

[2] Cum se știe, astfel de forme au astăzi în dialectul aromân, de regulă, valoare substantivală. Numai în anumite contexte, foarte rare însă, infinitivul lung păstrează în acest dialect și valoarea verbală. Vezi Th. Capidan, *op. cit.*, pag. 548—550; Matilda Caragiu Marioțeanu, *Compendiu de dialectologie română*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975, pag. 252—253; TDR, pag. 460 (N. Saramandu).

[3] Vezi Iorgu Iordan, *lucr. cit.*, pag. 88—90.

[4] Vezi Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic*, Ediția a doua augmentată, Editura Academiei R.S. România, București, 1974, pag. 1070—1071.

[5] Iorgu Iordan, *lucr. cit.*, pag. 111, admite că acest verb are la aromâni numai forme de conjugarea a III-a și I. Autorul notează *scriare* cu precizarea: „un infinitiv în *-ere* nu mai are acest verb, în schimb numeroase verbe aparțin, ca și la noi, conjugării III, moștenite".

[6] Pentru formele de conjugarea a IV-a, apărute prin analogie cu sinonimul lui *scriu*, de origine grecească, *γrăpsire (γrăpséscu, γrăpsit)*, vezi Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân*, s.v. *scriescu, scrire, scrit*. Participiul *scrit* „scris", ne comunică Ioan Cutova, este mai rar folosit („Iaste *scrit* tu cărți aestu lucru"). Cît despre *scriescu*, consemnat de Tache Papahagi în dicționarul său din două surse, N. Saramandu ne informează că nu l-a notat nicăieri în anchetele efectuate în anii din urmă și la care ne vom referi mai departe. Pentru toate informațiile date și materialul pus la dispoziție îi rugăm pe acești doi cercetători să găsească aici expresia celor mai sincere mulțumiri ale noastre.

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

mâni, din Albania, cunosc *scriir(are)*, de conjugarea I, probabil o contaminare între *scriere* și *scriare*, cum se va vedea mai departe.

Celelalte dialecte sud-dunărene nu pot intra în discuție aici deoarece meglenoromânii au *pisăiés* [7], de origine bulgară, iar istroromânii *pișéi* [8], împrumutat din croată. Desigur că și aceste două dialecte au cunoscut, cîndva, verbul *a scrie*, pe care apoi l-au înlocuit cu verbele amintite [9].

2. Forma moștenită, adică „primitivă" [10], este *a scrie*, de conjugarea a III-a, căci și lat. *scribĕre* era de aceeași conjugare. Prin urmare *a scria* și *a scri* sînt „intruse" [11] în conjugările I și a IV-a. Trecerea la conjugarea a IV-a (*a scri*) s-a făcut, cum arată H. Tiktin, prin analogie cu verbe ca *a și* [12], iar la conjugarea I (*a scria*) prin analogie cu verbe ca *a tăia* [13]. Iorgu Iordan admite că „datorită lui *i* din temă, *scrie* se comportă ca un verb de conjugarea IV (tip *sui*) și ca unul de conjugarea I (tip *tăia*)" [14]. Trecerea la conjugarea a IV-a, arată Iorgu Iordan, a fost posibilă apoi datorită asemănării amintite la numeroase moduri și timpuri, hotărîtoare fiind formele indicativului și conjunctivului prezent [15]. În trecerea la conjugarea I a verbului *a scrie*, Iorgu Iordan admite că „trebuie pornit... de la imperfect și de la participiul prezent : *tăiam, tăiai* etc. — *scriam, scriai* etc., *tăind* — *scriind*" [16].

Cauzele trecerii lui *a scrie* la alte conjugări sînt, așadar, multiple și trebuie avute toate în vedere pentru a înțelege formele la care ne vom referi mai departe. Este însă necesar să completăm afirmațiile de mai sus, în sensul că pentru a explica infinitivul lung *scriare*, trebuie să plecăm de la infinitivele vechi, unele moștenite din latină ca *sfîșiare* (lat. **exfasciare*), *subțiare* (< lat.

---

[7] Vezi Th. Capidan, *Meglenoromânii*, III. *Dicționar meglenoromân*, Imprimeria Națională, București, 1936, pag. 223. Tot aici se dau și derivate : *pisăiri* „scriere", *pisăitură* „scris, destin". *Pisăiés* este unicul verb pe care l-a notat și N. Saramandu în anchetele efectuate la meglenoromânii din Cerna (Tulcea).

[8] Vezi ALR II, s.n., vol. VII, h. 2 125 *A scrie*, p. 02 — Jeian ; p. = punct(e) cartografic(e). Totuși, recent, Richard Sârbu, *Texte istroromâne și glosar*, Timișoara, 1987, pag. 110, semnalează la istroromâni *scrie*, de conjugarea a III-a : „Nóna n-a știút *scrie*, n-a știút *pișéi*". Acest verb pare a fi, acum, mai curînd reținut de la diverșii anchetatori dacoromâni ai graiurilor istroromâne decît un „martor" al unei arii vechi. Alte forme, *scrit* „scris", *scriptură* „scriptură" notate încă de Arthur Byhan, *Istrorumänisches Glossar*, în „Jahresbericht..." VI, 1899, pag. 341, sînt, desigur, cum admite autorul, împrumuturi din italiană ; tot acolo Arthur Byhan precizează că „*scriptură* existiert wohl nicht".

[9] G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, „Junimea", Iași, 1980, pag. 342, admite, de altfel, că *a scrie* trece la conjugarea I la aromâni, bănățeni, crișeni și meglenoromâni în perioada românei primitive (secolele VII—X). Părerea este plauzibilă căci, cum admit mulți cercetători, strămoșii actualilor aromâni și meglenoromâni au locuit în vecinătate în teritoriul de formare a limbii române. Ea nu poate fi însă argumentată cu exemple din graiurile meglenoromâne. Pentru vechimea mare a formei *a scria*, vezi și N. Saramandu, *Concordanțe lingvistice între aromână și graiurile din Banat*, LR, XXXV, 1986, nr. 3, pag. 225—233.

[10] Vezi Alf Lombard, *op. cit.*, II, pag. 1102.

[11] Vezi Alf Lombard, *op. cit.*, II, pag. 947,

[12] H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Bukarest, 1912, s.v. *scrie*.

[13] Vezi și Alf Lombard, *op. cit.*, II, pag. 1106—1107.

[14] Iorgu Iordan, *lucr. cit.*, pag. 90, nota nr. 1. Alf Lombard, *op. cit.*, II, pag. 1102, afirmă chiar că „la catégorie des verbes en *-ie*, représentée seulement par les familles *vie* et *serie* tend à disparaître", deoarece aceste verbe „ont une certaine tendance à passer dans la classe en *-á*, dans celle en *-eá* ou dans celle en *-i*".

[15] Iorgu Iordan, *lucr. cit.*, pag. 89—90.

[16] Iorgu Iordan, *lucr. cit.*, pag. 90. În legătură cu explicarea formei *a scria*, vezi mai departe și nota 93.

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

subtiliare), *tăiare* (< lat. *taliare*) etc., altele formate pe teren românesc, cum ar fi *înapoiare, încuiare, întîrziare* etc. Acestea au devenit, cu vremea, *subţiere, tăiere* etc. printr-o schimbare fonetică condiţionată care însă nu a avut loc în dialectul aromân (*tăl̓ę́áre* etc.). Totuşi şi în unele graiuri dacoromâne *a* se păstrează, adesea, în forma de infinitiv lung, care apare numai la construirea imperativului plural negativ : *nu tăi̯áreţ, nu supţîi̯áreţ* etc. Apoi *scrii̯áre* are, uneori, în conjugare, cum se va vedea în cuprinsul acestei lucrări, forme datorate analogiei şi cu verbele de tipul *a lucra* (*el lucră — el scrisă* etc.). Însăşi forma *scriáză* (cf. *întemeiază*, dar şi *lucrează*) apoi identitatea persoanei a III-a plural cu cea de singular (*el scrie — ei scrie*; cf. *el taie — ei taie*, dar şi *el laudă — ei laudă*) arată că în conjugarea lui *a scrii̯á* au servit ca model în graiurile populare, chiar dacă în mod inegal, ambele categorii de verbe la care ne-am referit mai sus.

3. O cercetare mai îndeaproape a formelor *scrie, scri, scria* (aceasta din urmă, rostită în graiuri *scrii̯á*, este singura care ne interesează aici) poate fi făcută acum cu hărţile respective din ALR II, s.n. şi mai ales cu materialul adunat pentru NALR. O astfel de investigaţie trebuie coroborată, desigur, şi cu ceea ce ne oferă textele şi cercetările mai vechi.

a) Este, deci, firesc să ne întrebăm, mai întîi, cît de vechi sînt atestările formelor aparţinînd conjugării I şi ce răspîndite aveau ele.

Cel dintîi text în care apare verbul *a scria* este *Carte de cîntece*, adică *Fragmentul Todorescu*, prima scriere românească tipărită cu litere latine, dar cu ortografie maghiară. Reproducem citatul care ne interesează, în transscrierea interpretativă a lui Ion Gheţie : „*Scriadză* svînt David în carte Joltarului" [17]. În textul original avem grafia *szkriasze*, în care *e* = *ă*, iar al doilea grup *sz* = *dz* (vezi şi *creszucy* = credzuţi, *au szys* = au dzis, *adeverasze* = adevereadză) [18]. Aşa stînd lucrurile, interpretarea lui *szkriasze* ca o formă de mai mult ca perfect (*szkriasse* !), dată de Al. Rosetti [19], este eronată.

După Ion Gheţie, *Carte de cîntece* este tradusă în anii 1562—1571 în regiunea Banat — Hunedoara şi tipărită la Cluj între 1571 şi 1575 [20]. Unul din argumentele aduse că acest text aparţine regiunii amintite este şi forma *scriadză*, de indicativ prezent, persoana a III-a singular [21]. În acelaşi text apare însă şi forma *scrie* : „Svînt David *scrie*" [22]. Să reţinem că *scriadză* apare prin analogie cu *întemeia — întemeiază, înapoia — înapoiază* etc. De altfel, sufixul flexionar *-ez* nu se întîlneşte decît la conjugarea I.

Al doilea text în care apare *scriadză* este *Palia de la Orăştie*. Ovid Densusianu precizează că „*scria* pentru forma obişnuită *scrie* este extrem de rar :

---

[17] Vezi *Fragmentul Todorescu*, text stabilit, studiu filologic, studiu lingvistic şi indice de Ion Gheţie. Extras din volumul colectiv *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1982, pag. 338. Vezi şi Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1975, pag. 230.

[18] Vezi *Fragmentul Todorescu*, pag. 295.

[19] Vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române*. I. *De la origini pînă la începutul secolului al XVII-lea*, ediţie definitivă, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, pag. 506. Autorul notează, pag. 502, printre verbele care aveau în secolul al XVI-lea două forme de infinitiv, şi *a scrie — a scria*.

[20] Vezi *Fragmentul Todorescu*, pag. 270, 275. Vezi şi Ion Gheţie, Alexandru Mareş, *Originile scrisului în limba română*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, pag. 216, 217.

[21] Vezi şi *Fragmentul Todorescu*, pag. 311.

[22] Vezi *Fragmentul Todorescu*, pag. 342.

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

PO“ [23]. Ceva mai departe, discutînd despre imperativ, autorul notează : „Desinenţa *-ează* apare în *curăţează ... împrumulează ...* şi de asemenea în *scriadză* PO“ [24]. Precizăm că *scriadză* apare de două ori în *Palia de la Orăştie* : „Şi dzise Domnul lui Moisi : *scriadză* în carte aceasta pre pomeană“ [25] ; „şi dzise Domnul lui Moisi : *scriadză* ţie aceaste besezi“ [26]. Celelalte forme care apar aici sînt (*a*) *scrie, am scris, scrisease* etc., deci aparţinînd conjugării a III-a.

Cum vedem, atestările pentru *a scria* în secolul al XVI-lea sînt puţine şi se grupează în partea de sud-vest a dialectului dacoromân. Ion Gheţie şi Alexandru Mareş vorbesc de aria „Banat — Hunedoara (unele zone)“ [27]. Evident, *a scria* nu era unica formă în aria pomenită, cum reiese, de altfel, atît de clar din *Palia de la Orăştie*. Foarte probabil în vorbire *a scria* care, ca şi astăzi, cum se va vedea mai departe, nu apărea la toate timpurile şi modurile, ci numai la unele, era mai frecvent, aşa cum este şi în prezent, fapt ilustrat de atlasele lingvistice. Un singur exemplu este, credem, elocvent : cu excepţia punctului 10 (Şopotu Nou, din Valea Almăjului, localitate situată în sudul judeţului Caraş-Severin), unde s-a notat *nu scriţe* !, peste tot NALR — *Banat* prezintă *nu scriţă* !

Am mai aminti şi *Observaţii de limba românească* a lui Paul Iorgovici, lucrare apărută în 1799 şi avînd cîteva atestări ale acestui verb : „pentru a putea *descria* aşa precum eu în mine sîmt“ ; „fiind învăţaţi *a scria*, a vorbi într-un feliu“ ; „să poate *scria* şi vorbi bine“ [28].

b) În perioada de cercetare ştiinţifică a graiurilor româneşti, care începe, cum ştim, cu ultimele decenii ale secolului trecut, mai mulţi lingvişti s-au oprit şi asupra verbului *a scria* [29], unii semnalînd doar infinitivul, alţii notînd şi alte forme care se încadrează în conjugarea I.

---

[23] Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, II, ediţie îngrijită de J. Byck, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961, pag. 127.

[24] Ovid Densusianu, *op. cit.*, pag. 149. Vezi şi Alf Lombard, *op. cit.*, II, pag. 1102. În limba veche *-ează* apărea la mai multe verbe decît astăzi.

[25] *Palia de la Orăştie 1581—1582. Text—Facsimile—Indice*, ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1968, pag. 237.

[26] *Ibidem*, pag. 296.

[27] Ion Gheţie, Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1974, pag. 241. Vezi şi Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, pag. 165, 225, 231, 307, 362, 478.

[28] Vezi Paul Iorgovici, *Observaţii de limba românească*, ediţie critică, studiu introductiv, tabel cronologic, note, bibliografie de Doina Bogdan-Dascălu şi Crişu Dascălu, „Facla“, Timişoara, 1979, pag. 65, 83.

În treacăt spus, şi forma neologică *descrie* (din fr. *décrire*, după *a scrie*) este adaptată la conjugarea I. Aşadar la afirmaţia lui Alf Lombard, *op. cit.*, II, pag. 1 102, că „les verbes non primitifs du type «préfixe+*-scrie*» ont adopté la flexion moderne du verbe préexistant *scrie*“ trebuie făcută precizarea că aceasta are loc, sistematic, numai în limba literară. Vezi, de altfel, şi pag. 739, nota 4, unde Alf Lombard spune că a notat şi forma *noi circumscrim*, care presupune, deci, un infinitiv, *a circumscri*.

Adăugăm tot aici că în 1839, în scrisoarea către P. Poenaru, Ion Heliade Rădulescu nota *a scria* alături de *îndăstulez, rîdică, her* etc. spre a demonstra varietatea rostirilor regionale şi necesitatea de a se ajunge la o limbă unitară, „priimită de toţi românii“ (vezi Ion Heliade Rădulescu, *Scrieri lingvistice*, ediţie, studiu introductiv, note şi bibliografie de Ion Popescu-Sireteanu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1973, pag. 176, 177).

[29] Vezi Ion Gheţie, Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne...*, pag. 241 şi TDR, pag. 282, nota nr. 155 (Victorela Neagoe).

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

Din prima grupă reținem pe Iosif Popovici [30], Ovid Densusianu [31], Emil Petrovici [32], J. Byck [33], Radu Sp. Popescu [34], G. Ivănescu [35], Vasile Frățilă [36], N. Saramandu [37]. Dintre cercetătorii care s-au oprit și la alte forme, reținem pe G. Weigand, D. Șandru și Teofil Teaha. Cel dintîi observă că în Banat unele verbe sînt de altă conjugare decît cea din limba literară : *scria, găta* etc. Pentru *scria* consemnează : *scriu, scriai, scriat* [38]. D. Șandru, în cercetările făcute în Lăpușul de Sus (jud. Hunedoara), înregistrează *nu skriya, če skriyats, m-o skriyat, l-o skriyat* [39]. În anchetele efectuate în Almăj, același autor reține : *a skriya, skriyats, am skriyat, aš skriya, m-o skriyat, nu poatše skriya* [40]. Teofil Teaha precizează că în Valea Crișului Negru *a scria* „apare la perfectul compus sub forma *am scriiét*" în 5 din cele 12 localități anchetate [41]. De asemenea, consemnează forma *scriiázã*, alături de *scriie*, desigur („să vid'ém če mai *scriiázã*") [42], dar numai în vorbirea unuia din cei patru informatori din Crișțiorul de Sus (Bălc) și numai la persoana a III-a. Autorul ne informează că nu crede că ar exista și forme locale pentru persoanele I și a II-a singular (adică **scriiéz, *scriiézi*).

4. Informații privind răspîndirea lui *a scria*, chiar dacă sumare, găsim la unii cercetători înainte de apariția atlaselor lingvistice. Amintim pe H. Tiktin [43] și Iorgu Iordan [44]. Răspîndirea actuală a acestui infinitiv a fost schițată de Ion Gheție și Al. Mareș [45], de Radu Sp. Popescu [46], G. Ivănescu [47] și Vasile Frățilă [48]. NALR confirmă concluziile acestor cercetători, dar rețeaua mai deasă de puncte cartografice ne îngăduie acum să stabilim cu

---

[30] Iosif Popovici, *Dialectele muntene și pădurene din regiunea Hunedoara*, în volumul său *Scrieri lingvistice*, ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Maria Purdela-Sitaru și Livia Vasiluță, „Facla", Timișoara, 1979, pag. 172. Studiul acesta a apărut prima dată în limba germană, la Halle, în 1905.

[31] Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, pag. 48.

[32] Emil Petrovici, *Folklor de la moții din Scărișoara*, extras din „Anuarul Arhivei de Folklor", V, București, 1939, pag. 124.

[33] J. Byck, *Sur les changements de conjugaison en roumain*, BL, III, 1935, pag. 188—189.

[34] Radu Sp. Popescu, *Graiul gorjenilor de lîngă munte*, „Scrisul Românesc", Craiova, 1980, pag. 78.

[35] G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, pag. 304, 305, 342.

[36] Vasile Frățilă, *Graiul de pe Valea inferioară a Tîrnavelor*, Tipografia Universității din Timișoara, 1982, pag. 135.

[37] N. Saramandu, *Concordanțe lingvistice...*, pag. 229.

[38] G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig", III, 1896, pag. 237—238.

[39] D. Șandru, *Enquêtes linguistiques du Laboratoire de phonétique expérimentale de la Faculté des Lettres de Bucarest*, III. *Lăpușul de Sus (d. Huniedoara)*, BL, III, 1935, pag. 129.

[40] D. Șandru, *Enquêtes linguistiques du Laboratoire de phonétique expérimentale de la Faculté des Lettres de Bucarest*. V. *Vallée de l'Almăj (Bănat)*, BL, V, 1937, pag. 142, 143.

[41] Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1961, pag. 102.

[42] Teofil Teaha, *op. cit.*, pag. 264.

[43] H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, s.v. *scrie*.

[44] Iorgu Iordan, *lucr. cit.*, pag. 89.

[45] Ion Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne...*, pag. 241. Autorii au folosit materialul necartografiat adunat pentru ALR II cu întrebările nr. 4828, 4650, pe lîngă unele lucrări citate și de noi mai sus. Vezi și Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, pag. 165.

[46] Radu Sp. Popescu, *op. cit.*, pag. 78, nota nr. 42. Autorul pleacă de la h. 2125 *A scrie* din ALR II, s.n., vol. VII.

[47] G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, pag. 342.

[48] Vasile Frățilă, *op. cit.*, pag. 135 ; vezi și harta de la pag. 135 b.

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

mai multă precizie aria lui *a scriiá*, ca și a celorlalte forme de infinitiv (*a scrie*, *a scri*). În aria lui *a scriiá* și cu deosebire (uneori chiar exclusiv) în Banat sînt de semnalat și alte treceri la conjugarea I. Nu-i vorba atît de un verb ca *a găla*, cunoscut, de fapt, în mai toate graiurile de peste munți [49] cît mai ales de verbe ca *a apipăia*, *a spoveda* [50], *a mirosa*, *a trebuia* [51] etc., toate trecînd de la conjugarea a IV-a la conjugarea I. Să notăm și verbul *a rămînă*, de conjugarea a II-a (ca și în limba latină deci), care cunoaște și cîteva forme de conjugarea I: *rămînát*, alături de *rămas*, *voi rămînáț* (indicativ prezent, persoana a II-a plural), *nu rămînáț* ! (imperativul negativ plural) [52].

Bineînțeles, nu există omogenitate deplină în cadrul ariilor *a scria* — *a scrie* — *a scri*. NALR scoate mai bine în evidență acest fapt. Apoi NALR cuprinde și alte forme decît cele din ALR II, s.n., care ne dau posibilitatea să lărgim discuția privind verbul *a scriiá*. Vom avea, astfel, în vedere hărțile 1935 *Scriu*; *scrii*, 1936 *Scrie*; *scriu*, 1937 *Scriem*; *scrieți*, 2008 *Am scris* și 2125 *A scrie* din ALR II, s.n., vol. VII, harta 973 *Scriu* (ind. prez. 1—6) [53] din NALR — *Oltenia*, vol. V, apoi materialul, încă nepublicat, adunat pentru celelalte atlase regionale românești, cu întrebările 1666 *Scriu* (ind. prez. 1—6) 1667 *Scriam* (imperf. 1—6), 1668 *Scrisei* (perf. s. 1—6), 1669 *Am scris* (perf. c. 1) și 1670 *Nu scrie* ! (imper. neg. 2—5) [54].

Cît privește dialectul aromân, doar h. 2008 din ALR II, s.n. consemnează în punctul cartografic 010 (localitatea Peștera din R. P. Bulgaria) verbul acesta sub forma *am scriată*, alături de *am ngrăpsită*. Pentru indicativul prezent însă se notează aici, pe h. 1935, *ngrăpsescu*, cu precizarea, făcută de anchetator, că „*scriu* este rar întrebuințat". Ambele verbe sînt folosite de aromâni, fapt dovedit nu numai de textele și dicționarele care ne-au stat la dispoziție, ci și de informațiile date de Ioan Cutova și N. Saramandu [55]. Trebuie să mai adăugăm și forma *scriiru*, tot de conjugarea I (*am scriiirátă*, *scriirare* etc.), cunoscută însă numai de unii aromâni.

5. *Infinitivul* și *imperativul negativ*. ALR II, s.n. are, cum am mai arătat, o hartă aparte din care constatăm că aria infinitivului *a scria* cuprin-

---

[49] Vezi ALR II, s.n., vol. VII, h. 2015 *Am gătit*.

[50] Vezi Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, pag. 48, 103, 128, 129.

[51] Vezi TDR, pag. 261 (Victorela Neagoe).

[52] Vezi ALR II, s.n., vol. VII, h. 1940 *Rămînem*; *rămîneți*, h. 2009 *Am rămas*, h. 2094 *Rămîi — rămîneți !* și h. 2117 *Nu rămîne*; *nu rămîneți*. Vezi și TDR, pag. 264 (Victorela Neagoe).

[53] Harta aceasta cuprinde, de fapt, prin însemnările marginale, răspunsurile la toate întrebările din chestionar referitoare la verbul *a scrie*.

[54] Acest material ne-a fost pus la dispoziție de către anchetatori, cărora le aducem aici cele mai vii mulțumiri. Anchetele pentru NALR—*Crișana* au fost făcute de doi cercetători. Am putut dispune de informații pentru una din aceste anchete. Cum însă fiecare cercetător a lucrat într-o rețea ce acoperă toată provincia, credem că afirmațiile pe care le vom face în această lucrare oglindesc, chiar dacă nu cu toate amănuntele necesare, realitatea lingvistică din Crișana.

[55] Cei doi cercetători au avut bunăvoința să răspundă și la un foarte succint chestionar pe care l-am alcătuit în legătură cu verbul discutat aici. Precizăm că N. Saramandu a anchetat 24 de localități din Dobrogea, Iugoslavia și Grecia. Din materialul primit deducem că la grămostenî domină *ngrăpsescu*. La ceilalți aromâni (fărșeroți, pindeni etc.) se folosesc, deopotrivă, *ngrăpsescu* și *scriu*, la gopești *scriu*, iar la moscopolenii din Nisipari (Dobrogea), *scriiru*.

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

de Banatul, jumătatea de sud a Crișanei (aici, în sud-vest, în p. 53, 64, 316 se notează varianta *a scriiȩ* [56]), apoi sud-vestul Transilvaniei.

În chestionarul alcătuit pentru NALR nu mai figurează o întrebare specială pentru infinitiv. În schimb, există aici una privind imperativul negativ. De aceea cercetăm în același paragraf aceste două moduri.

Anchetele pentru NALR arată că, în prezent, infinitivul scurt este cunoscut cu deosebire în Banat, unde s-a răspuns, aproape peste tot, *nu scriiá* ! (în p. 4, 32, 70 alături de *nu scriiȩ* !). Numai în p. 10 apare exclusiv *nu scriiĕ* !

În Crișana *nu scriiá* ! (*nu scriiȩ* !) este consemnat cu deosebire în județul Arad, apoi în sudul Bihorului. În puncte izolate forma aceasta mai apare în vestul județului Sălaj și în sudul județului Satu Mare. În restul Crișanei se spune *nu scriie* !

Nu scriiá ! este apoi dominant în sud-vestul Transilvaniei (în Hunedoara mai ales, apoi în vestul județului Alba), în unele puncte apărînd exclusiv, în altele alături de *nu scríie* ! Îl mai consemnăm exclusiv în p. 360 (Mureș) și, alături de *nu scriie* !, în p. 387 (Brașov).

În sfîrșit, mai semnalăm *nu scriiá* ! în Oltenia, Muntenia și chiar în sudul Moldovei. În Oltenia este notat în p. 924, 942, 943 (Gorj), 922 (Vîlcea). Cu h. 2125 din ALR II, s.n., vol. VII, nu putem face o astfel de constatare. Prezența aici a lui *nu scriiá* ! nu surprinde dacă avem în vedere și alte asemănări ale graiurilor oltenești cu cele bănățene și transilvănene. Ne-am fi așteptat chiar ca *a scria* să apară în mai multe localități oltenești. Altfel, NALR dă pentru Oltenia, ca și pentru Muntenia și Moldova, *nu scri* ! Surprinzătoare este însă apariția lui *nu scriiá* ! în 11 localități muntenești, unele învecinate (691 și 694 — Dîmbovița, 861 și 865 — Călărași, 839 și 850 — Ialomița), altele la distanțe mari între ele (712 — Prahova, 841 — Ialomița, 825 — Giurgiu, 863 — Călărași, 728 — Galați) apoi în p. 896 (sud-vestul județului Constanța) și în p. 653, 649 din sudul Moldovei (Vrancea, Galați). Credem că trebuie să admitem, și aici, influența graiurilor din aria compactă a lui *a scriiá* prin deplasări de populații, influență care pare a fi ulterioară celei exercitate asupra graiurilor din Oltenia mai sus amintite.

La pluralul imperativului negativ formele sînt mai numeroase și mai complexe. Acest imperativ atestă încă, în unele graiuri, infinitivul lung.

Cel mai adesea apare *nu scriiáț* !, care în Banat, Crișana și Transilvania acoperă, în general, aria lui *nu scriiá* ! Paralelismul *nu scriiá* ! — *nu scriiáț* ! nu apare însă în unele puncte. Spre exemplu, în p. 62 (Timiș) s-a notat *nu scriț* !, în p. 329 (Alba) și 403 (Hunedoara) *nu scriiȩț* !, vorbitorii folosind, deci, la singular conjugarea I, la plural conjugarea a IV-a sau a III-a. De

[56] Prin trecerea lui *ia* la *ie*, Crișana se încadrează, ca și prin multe alte particularități, în graiurile nordice. Vezi, astfel, h. 2000 *Am tăiat*, 2132 *Apropiat*, 2133 *Speriat* din ALR II s.n., vol. VII, de unde se constată că în Crișana se spune *am tăiȩt, am apropiȩt, am spăriȩt* ca în Maramureș, nordul Transilvaniei și Moldova, în vreme ce în Banat, în sudul și sud-vestul Transilvaniei se pronunță *tăiát* etc., cu diftongul *ia*, ca și în graiurile oltenești și muntenești.

Pentru explicarea formelor *tăiȩt-tăiát, spăriȩt-spăriát* etc., vezi A. Philippide, *Originea românilor*, II, Tipografia „Viața Românească", Iași, 1927, pag. 18 ; Gr. Scorpan, *Graiul moldovenesc. Tendințe fonetice. Expresivitate*, Iași, 1948 extras din BIFR, vol. XI—XII (1944—1945), pag. 7 ; idem, *Forme dialectale în poezia lui Eminescu*, în volumul său *Mihai Eminescu. Studii și articole*, ediție, bibliografie și indice de nume de Virgil Andriescu, *Introducere* de G. Ivănescu, „Junimea", Iași, 1977, pag. 116 ; G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, pag. 469—470.

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

asemenea, în Crişana *nu scriiéţi* ! apare în mai multe puncte decît *nu scriié* !, aria acestui plural urcînd pînă în vestul judeţului Sălaj şi în sudul judeţului Satu Mare.

Graiurile olteneşti, munteneşti şi moldoveneşti au, în general, *nu scriţi* ! În localităţile unde anchetele pentru NALR consemnează aici *nu scriiá* ! pluralul are forme de conjugarea a IV-a mai ales (*nu scriţi* ! în 10 localităţi) sau a III-a (*nu scríeţi* ! în p. 942). *Nu scriiáţi* apare numai în p. 691 (Dîmboviţa), unde însă informatorul se corectează, dînd imediat forma *nu scriiéţi* !, în p. 825 (Giurgiu), unde s-a notat însă şi *nu scriţi* ! şi în p. 758 (Olt), unde forma de conjugarea I apare numai la plural : *nu scri* ! — *nu scriţ* ! şi *nu scriiáţ* ! În Moldova, în p. 653 (Vrancea) ca şi în p. 712, 863 din Muntenia (Prahova, Călăraşi) pluralul este *nu scriiéţ* !, iar în p. 649 (Galaţi) informatorul a răspuns mai întîi *nu scriiáţ* !, apoi *nu scriţ* ! Că *nu scriiáţ* ! nu-i curent în această localitate, o dovedeşte faptul că informatorul de bază se corectează acceptînd *nu scriţ* ! dat de un informator ocazional.

În mai multe localităţi imperativul negativ plural se formează, ca în limba veche, cu infinitivul lung [57], mai ales de conjugarea I : *nu scriiáreţ* ! (*nu scriiárăţ* !, *nu scriáriţ* !), *nu scriéreţ* ! (*nu scriiérăţ* !), *nu scríreţi* ! [58]. Imperativul *nu scriiáreţ* ! nu acoperă însă întreaga arie a infinitivului *a scriiá*. O imagine generală a răspîndirii imperativului negativ plural construit cu infinitivul lung ne oferă ALR II, s.n., vol. VII, chiar dacă printre hărţile de aici nu figurează şi una pentru *scriáre*. Este vorba de Banat, partea centrală a Crişanei, sud-vestul Transilvaniei şi partea vestică a Olteniei [59].

Infinitivul lung în construcţia amintită este păstrat cel mai bine în Banat. Consemnarea lui *nu scriiáreţ* ! în NALR — *Banat* în 37 de localităţi, la care se adaugă încă două pentru *nu scriiéreţ* ! (p. 47, 58), confirmă această remarcă. Cu excepţia unei zone centrale şi vestice şi a unei zone din nordul Banatului, întreaga provincie cunoaşte imperativul negativ plural construit cu infinitivul lung.

Materialul adunat pentru NALR — *Crişana* prezintă *nu scriereţi* ! [60], de conjugarea a III-a deci, în sudul judeţului Bihor, imediat la nordul zonei lui *nu scriiá* ! (*nu scriié* !). Aşadar în Crişana s-a păstrat *a scria*, dar nu şi *scriare*.

Materialul cules pentru NALR — *Transilvania* prezintă, în judeţul Hunedoara, şi anume în 4 localităţi din apropierea Banatului (p. 404, 431, 447, 449), *nu scriiáreţ* !

În ceea ce priveşte graiurile dacoromâne sudice, s-a răspuns *nu scriáreţ* ! în p. 944, situat în nord-vestul Olteniei (Mehedinţi), în apropierea Banatului.

---

[57] Pentru Banat, astfel de construcţii semnala încă G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, pag. 240—241.

[58] Vezi şi TDR, pag. 310 (D. Uriţescu).

[59] Aria am stabilit-o cu ajutorul hărţilor 2112, 2114, 2117, 2118, 2176, 2241 din atlasul amintit, notînd astfel : *nu cîntáreţ !*, *nu dúcereţ !*, *nu rămînéreţ !*, *nu ţinéreţ !*, *nu avéreţ !*, *nu béreţ !* Din aceeaşi arie, dar numai din poezia populară, reţinem infinitivul lung şi în alte situaţii : „*Perire*-ai, dorule, azi" (Lupşa de Sus — Mehedinţi) ; „În pădure-oi *intrare*, / Florile-oi *săpare* / Şi mi le-oi *udare*, / Pîn de tine-oi *dare*" (Boşorod — Hunedoara) ; „*Avere*-ai, mîndro, păcat" (Marga — Caraş-Severin) ; „*Cîntare*-aş, Doamne, cînta" (Cerişor — Hunedoara). Vezi *Antologie de lirică populară românească*, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Ligia Bîrgu-Georgescu, „Minerva", Bucureşti, 1980, pag. 17, 279, 296, 369.

[60] Pentru alte exemple (nu *lăudareţ !* etc.), vezi TDR, pag. 310 (D. Uriţescu), unde se spune că astfel de forme sînt în Crişana „pe cale de dispariţie".

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

Dar informatorul se corectează, dînd o a doua formă, *nu scriț* ! Mai adăugăm două puncte, tot din nord-vestul Olteniei, 941 și 937 (Mehedinți), cel dintîi cunoscînd *nu scriéreț* ! alături de *nu scriț* !, singularul fiind *nu scriè* ! sau *nu scri* !, celălalt, *nu scríreț* ! (la singular *nu scri* !), apoi p. 956, din centrul Olteniei, cu *nu scriiérățĭ* ! Formele *nu scriéreț* !, *nu scriiérățĭ* ! sînt variante fonetice ale lui *nu scriiáreț* ! Prin urmare, *nu scriáreț* ! din NALR — *Oltenia*, h. 973, nu acoperă zona din vestul provinciei unde, potrivit materialului din ALR II, s.n., vol. VII, se folosește imperativul negativ plural construit cu infinitivul lung. Am putea emite ipoteza că aria acestei forme de imperativ plural negativ este în regres.

Am adăuga aici că Maria Purdela-Sitaru a înregistrat, în Banat, construcția *scriáreț o dată* ! Avem, așadar, de data aceasta, fapt altfel neobișnuit, imperativul pozitiv plural alcătuit cu infinitivul lung, prin analogie cu imperativul negativ plural. Am mai reține o construcție similară dintr-o poezie populară culeasă din Țara Hațegului : „Stați, voi, boi, a rumega / Și *vă dareț* a sufla" [61]. Și Eugen Beltechi ne informează că i s-a întîmplat, deși foarte rar, să înregistreze, în Banat, „imperative lungi" afirmative, dar că acestea nu erau decît forme construite pe loc, adică momentane, după modelul imperativului negativ plural, neintrînd, deci, în sistemul graiului respectiv.

Dialectul aromân nu cunoaște forme speciale pentru imperativul negativ, care este identic cu cel pozitiv, precedat de adverbul *nu* [62] : *nu scriie* ! (*nu scriiă* !) ; *nu scriáț*, nu *scriiráț* ! Pentru a vedea care a fost altădată forma de infinitiv trebuie să apelăm, așadar, la substantivul *scriáre* — pl. *scriéri* sau la *scriiráre* — pl. *scriirări*. În privința folosirii infinitivului lung, chiar dacă numai la construirea imperativului negativ plural, unele graiuri dacoromâne se dovedesc, prin urmare, conservatoare și, totodată, inovatoare.

Pentru valoarea substantivală a infinitivului lung aromân — cel scurt nu este cunoscut în acest dialect — citățm doar un exemplu : „alte scrisori... aștiptăm trâ *scriarea* alfabetului vlah" [63]. Să mai reținem pentru aromână, din *Codex Dimonie*, substantivul *scriiráre* — pl. *scriirări* [64] „scriptură". *Scriiráre*, după H. Tiktin, „ist Kreuzung von *scriere* u. *scriáre*" [65]. Trebuie însă să admitem mai întîi faza **scrieráre* din care apoi, prin închiderea lui *e* la *i*, a putut rezulta *scriiráre*. Tache Papahagi explică acest infinitiv printr-un latin *scribulare* [66]. Ar trebui, în acest caz, să admitem, mai întîi, faza* *scriiráre* și apoi, prin asimilarea lui *ú* de către *i*, *scriiráre*. Credem că prezența verbului *scriiru* numai în *Codex Dimonie* și la unii aromâni originari din Albania [67], ne îndreptățește să socotim că avem a face cu o formă aromână regională mai nouă și că, deci, punerea verbului acestuia în legătură cu un cuvînt latin [68] nu pare a fi o ipoteză mai plauzibilă decît cea a lui H. Tiktin.

---

[61] Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, pag. 122.

[62] Vezi Matilda Caragiu Marioțeanu, *Compendiu de dialectologie română*, pag. 252 ; Matilda Caragiu Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, pag. 189.

[63] Citat din publicația „Frândza vlahî", anlu 7, 1985, nr. 3, pag. 4.

[64] Vezi „Jahresbericht...", IV, 1897, pag. 209.

[65] H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, s.v. *scrie*, pag. 1392, col. 2.

[66] Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân*, s.v. *scriir*.

[67] Vezi și paragraful despre prezentul indicativului.

[68] Adăugăm și faptul că nu am găsit atestat, în sursele care ne-au stat la dispoziție, verbul *scribulare*, dat de Tache Papahagi fără asterisc. Colegul Traian Diaconescu ne semnalează

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

6. În ceea ce privește *indicativul prezent*, ne interesează, în primul rînd, persoana a II-a plural *voi scriți*[ț], a cărei marcă de conjugarea I este mai evidentă decît la alte persoane (cf. *tăia — tăiați, întîrzia — întîrziați, lucra — lucrați*).

Cu cîteva excepții, materialul adunat pentru NALR ne arată că în Banat se spune peste tot *voi scriți*. Aria continuă în sudul Crișanei (p. 101, 103, 105, 106, 107). Forma *scriți* este apoi consemnată în 24 de localități transilvănene, din care 19 în județul Hunedoara, 3 în Alba iar celelalte (358, 360) în județele Sibiu și Mureș. Harta 1937 din ALR II, s.n., vol. VII dădea forma aceasta și pentru p. 886, situat pe Dunăre (Olt). Ea nu mai apare acum în materialul cules pentru NALR — *Muntenia și Dobrogea*. În schimb, NALR — *Oltenia*, V o notează în p. 971 (aici alături de *scriț*[ț]) și 977 (Dolj).

În aria compactă a lui *voi scriți* se spune și *noi scriem*, cu accentul pe ultima silabă (cf. *tăiem, lucrăm*) [69]. Banatul este, iarăși, zona cea mai consecventă. În Crișana răspîndirea lui *scriiem* este mai mare decît cea a lui *scriți*[ț], cuprinzînd o bună parte a provinciei (mai puțin județele Satu Mare, Baia Mare, Sălaj unde, cu unele excepții, se spune *noi scriem*, ca în Transilvania vecină, Maramureș și unele puncte din județele Botoșani, Iași, Neamț și Suceava [70]. *Noi scriem* apare apoi în Transilvania în 19 puncte, din care 12 în sud-vest, unde se cunoaște însă și accentuarea *noi scriem*, cea mai răspîndită, de altfel, în graiurile de peste munți.

Noi scriem mai apare, arată noile atlase lingvistice, în majoritatea punctelor din județul Suceava și, sporadic, în vasta arie a lui *noi scrim*, și anume, în Oltenia în 10 puncte (Dolj, Gorj, Vîlcea), în Muntenia în 23 de localități, răspîndite mai peste tot, apoi în 4 puncte moldovenești, răzlețe (Vrancea, Iași, Botoșani).

Remarcăm, așadar, că *noi scriem*, cu accentul pe ultima silabă ca la verbele de alte conjugări decît a III-a și, în primul rînd, ca la cele de conjugarea I (cf. *tăiem*, dar și *lăudăm*, apoi *avem, vedem* etc.) apare cel mai adesea în aria lui *a scriá*, chiar dacă, așa cum am văzut, nu întotdeauna se spune și *voi scriți*[ț] [71]. J. Byck susținea că această schimbare de accent stă la baza trecerii unor verbe de la o conjugare la alta [72]. Autorul avea dreptate, desigur, schimbarea accentului avînd un rol foarte important, dar presiunea a fost exercitată, concomitent, și de asemănările, la unele moduri, timpuri și persoane, ale unor verbe de conjugări diferite [73].

În privința accentuării persoanelor I și a II-a plural, dialectul aromân este, am putea spune, o continuare a ariei compacte sud-vestice mai sus amintite. În toate localitățile anchetate N. Saramandu a înregistrat *scriem* (*scriăm*), *scriați*. Ioan Cutova, originar din Veria, ne informează că se cunosc și formele *scrim, scriț* (așadar *scriem* și *scrim, scriați* și *scriț*) cu precizarea că „se folo-

un *scribillo*, pe care E. Barrault, *Traité de synonymes de la langue latine*, Hachette, Paris, 1853, pag. 142 îl dă ca făcînd parte dintre derivatele „avec une nuance de raillerie". *Scribillare*, cu *-ll-*, putea evolua la **scriiuáre*, formă care nu l-ar putea explica pe *scriiráre*.

[69] Acest mod de accentuare, întîlnit și la aromâni, a fost remarcat, dar numai la bufeni, de G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, pag. 239.

[70] Aceasta din urmă este și accentuarea literară. Vezi și Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, „Junimea", Iași, 1976, pag. 87, 129.

[71] Pentru *noi scriem*, vezi și ALR II, s.n., vol. VII, h. 1937.

[72] J. Byck, *Sur les changements de conjugaison en roumain*, pag. 188—189.

[73] Vezi Iorgu Iordan, *lucr. cit.*, pag. 64, 89—90.

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

sesc amîndouă". Este, deci, o dovadă în plus că verbul acesta cunoaște la aromâni și forme influențate de conjugarea a IV-a (cf. *agărșímu* „uităm", *știmu*, *arucutíl* „rostogoliți" etc.).

S-ar mai impune o observație și anume că *noi scriiém*, cu accentul pe flectiv, adică forma „slabă" (*noi scriiem*, cu accentul pe rădăcină fiind cea „tare" [74]) din aria lui *a scriiá* este veche, prezența ei și în dialectul aromân întărind această concluzie. Trebuie să admitem, totodată, că în graiurile care nu cunosc infinitivul *a scriiá* rostirea *noi scriiém* (vezi în special graiurile din Bucovina) este de dată mai nouă.

Trecînd la persoana a III-a, este necesar să precizăm mai întîi că nici vol. VII din ALR II, s.n. și nici NALR nu notează forma *scriáză*. Ea apare însă în materialul necartografiat adunat pentru ALR II cu întrebarea nr. 4828, în sudul Bihorului și în Mehedinți [75].

Pentru această persoană atlasele consemnează în aria lui *a scriiá* atît *el scrie — ei scriu* cît și *el (ei) scrie*. Nu putem vorbi de vreo grupare a punctelor cartografice sub acest aspect.

Identitatea pluralului cu singularul depășește însă cu mult aria lui *a scriiá*, cum se poate constata din ALR II, s.n., vol. VII, h. 1936 *Scrie ; scriu* și mai ales din NALR care aduce, și sub acest aspect, elemente noi. Putem acum afirma că în jumătate din localitățile bănățene anchetate pentru NALR — *Banat* se spune *el scrie — ei scrie*, fără a putea vorbi de vreo grupare a punctelor în acest sens. În Crișana cele mai multe puncte cu *ei scrie* apar în județele Arad și Bihor. Cu cît mergem mai spre nordul provinciei, cu atît identitatea pluralului cu singularul apare mai rar. În Transilvania cele mai numeroase puncte cu *ei scrie* sînt tot în Hunedoara și vestul județului Alba, apoi în județele Brașov și Covasna. Unele puncte apar în județele Cluj, Mureș. Cu totul sporadic forma aceasta de plural este notată în celelalte județe transilvănene, cu excepția județului Harghita care, pe cît se pare, nu o cunoaște deloc. *Ei scrie* se întîlnește apoi în multe graiuri din Muntenia și Oltenia. Rareori — este vorba totuși de 40 de localități — pluralul *ei scrie* a fost notat și în jumătatea sudică a Moldovei (județele Vrancea, Galați, Bacău, Vaslui și chiar sud-estul județului Neamț).

Pluralul latin *scribunt* a dat (*ei*) *scriu*, forma (*ei*) *scrie* fiind ulterioară. Trebuie să facem observația că această formă este mult mai răspîndită decît, spre exemplu, *ei face, ei zice* etc. Dacă cercetăm hărțile 1919, 1929, 1948 din ALR II, s.n., vol. VII, observăm că pluralele *ei duce, ei zice, ei își bate joc* caracterizează graiurile muntenești, punctul cel mai vestic fiind 886 (Olt) iar cel mai nordic 605 (Galați). Aceeași constatare o facem și cu verbele de conjugarea a II-a și a IV-a, aici spunîndu-se (*el, ei*) *vede, ține, rămîne, aude* [76]. Numai aria lui *ei știe* cuprinde și punctele 531 (Bacău), 537 (Iași) din ALR II. Dacă suprapunem toate aceste hărți [77], obținem o arie densă muntenească, cu unele prelungiri, dar cu isoglose rarefiate, în jumătatea sudică

[74] Vezi Alf Lombard, *op. cit.*, II, pag. 1102.

[75] Informația la Ion Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne...*, pag. 241. Subliniem faptul că nicăieri nu apare, nici în textele mai vechi, nici în graiurile actuale, **scriéz, *scriézi*, deși sistemul conjugării nu s-ar opune unor astfel de forme (cf. *întemeiez, întemeiezi, întemeiază* etc.).

[76] Vezi, pe rînd, hărțile 1912, 1943, 1939, 1951 din ALR II, s.n., vol. VII.

[77] Pentru acest procedeu, vezi Marcel Cohen, *Instructions d'enquête linguistique*, 2e édition revue et augmentée, Institut d'Ethnologie, Paris, 1950, pag. 135.

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

a Moldovei, arie ale cărei limite aproximative sînt date de punctele 886 (Olt) şi 784 (Argeş) la vest, 705 (Ialomiţa) la est şi 537 (Iaşi) la nord [78]. Aşadar aici şi mai ales în graiurile munteneşti întîlnim (*ei*) *scrie, duce, face, rămîne, aude, ştie*. În zona moldovenească amintită am putea admite influenţa acelor graiuri munteneşti unde identitatea pluralului cu singularul la persoana a III-a a indicativului prezent reprezintă o tendinţă, o notă specifică datorită analogiei cu toate verbele la care constatăm această identitate (*ei întîrzie, ei laudă, ei coboară* etc.) Nu mai putem vorbi însă de aceeaşi tendinţă în celelalte graiuri în care s-a notat *ei scrie* şi, în primul rînd, în cele din zona lui *a scriiá*, unde întîlnim atît de des *el scrie — ei scrie*, deoarece aici, ca în alte graiuri dacoromâne, la conjugările a II-a, a III-a şi la majoritatea verbelor de conjugarea a IV-a se face diferenţierea pluralului de singular : *el vede — ei văd, el spune — ei spun, el ştie — ei ştiu* etc.[79] Materialul adunat pentru NALR — *Banat* prezintă, în toate cele o sută de localităţi anchetate, exclusiv *ei tac, ei tung* „tund", *ei aud* etc. Doar în puţine puncte, şi numai la unii informatori, se poate constata aici, la unele verbe, o oarecare frecvenţă a identităţii pluralului cu singularul la persoana a III-a a indicativului prezent. Din bogatul material transmis de Eugen Beltechi reţinem, spre exemplificare : *ei̯ vi̯ę́đe* [K] *văd* (p. 31, 51) ; *ei̯ ţíńe* (p. 2, 4, 44, 47, 51, 55, 65); *ei̯ fúźě* (p. 4, 55) ; *ei plĩźe* (p. 51) ; *ei spúńe* (p. 1, 2, 4) ; *ei̯ rĩđe* (p. 44, 45), *ei do̯árme* (p. 2, 4, 69). O frecvenţă mai mare a acestei identităţi se poate constata doar în p. 1, 2, 4, 51, 55. Dar peste tot, inclusiv în aceste puncte, identitatea pluralului cu singularul nu apare la toţi informatorii. Spre exemplu, în p. 2, 4, 69 un al doilea informator a dat forma *ei̯ dorm*.

Aşadar, o dată ce în aria cercetată aici se spune *a scriiá*, identitatea pluralului cu singularul la persoana a III-a a indicativului prezent este normală, aceasta caracterizînd toate verbele de conjugarea I (*ei moaie, ei taie, ei laudă* etc.).

La aromâni, peste tot în anchetele efectuate, N. Saramandu a notat, la persoana a III-a, la singular şi plural, aceeaşi formă : *scríe* (*scríi̯e, scríi̯ă*) sau *scríi*. Aromânii cunosc, desigur şi pluralul *scriu*. Precizăm că şi în dialectul aromân la conjugarea I pluralul este identic cu singularul la persoana a III-a a indicativului prezent [79]. Bineînţeles, aceeaşi identitate o întîlnim şi la *scriiráre*. Iată paradigma de indicativ prezent de la aromânii din Nisipari (Constanţa) : *scríi̯ru, scríi̯ri, scríi̯ră, scrii̯ĩrą̃m, -ráţ, -ră* [80].

Prin urmare şi forma *scrie*, de singular şi plural, apropie dialectul aromân de aria dacoromână a lui *a scriiá*. Altfel, în aromână se face distincţia între singular şi plural la persoana a III-a a indicativului prezent la majoritatea verbelor de conjugarea a II-a, a III-a şi a IV-a : *bati — bat*^{u}, *taţi — tac*^{u}, *pari — par*$^{u}_{\prime}$, *creaşti — crescu, ştii — ştiu, arîdi — arîd*$^{u}_{\prime}$, *fuḑi — fug*$^{u}_{\prime}$, *doarmi-dorm*$^{u}_{\prime}$ etc.[81].

[78] Materialul din ALR şi NALR contrazice afirmaţia lui G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, pag. 239, potrivit căreia identitatea pluralului cu singularul la persoana a III-a a indicativului prezent ar fi frecventă în Banat la verbele des folosite şi rar întîlnită sau chiar deloc la cele care apar mai puţin în vorbire. La pag. 238 autorul nota însă şi *vede — văd, trimete — trimăt, poate — pot* etc., verbe dintre cele mai frecvente.

[79] Vezi TDR, pag. 450—451 (N. Saramandu).

[80] Unele forme apar în *Codex Dimonie* : *scriirŭ* „scriu", *scriiră* „scrie", *scriirá* „scrise", *scriirară* „scriseră" (vezi „Jahresbericht...", IV, 1897, pag. 195, 209 ; VI, 1899, pag. 125).

[81] Vezi Th. Capidan, *Aromânii*, pag. 441—444 şi TDR, pag. 451—454 (N. Saramandu).

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

7. Cea mai mare varietate de forme s-a înregistrat în anchetele pentru NALR cu întrebarea 1668 privind *perfectul simplu*. Formele aparținînd conjugării I au, și de data aceasta, cea mai mare frecvență în Banat. Cît privește dialectul aromân, ele sînt cunoscute peste tot.

În Banat, *eu scriiái* (cf. *tăiai* etc.) apare în 28 de puncte, *noi scriiárăm* în 36. În Crișana, unde se spune *eu scrisái* ca în cele mai multe localități, de altfel, din aria lui *a scriiá*, materialul de care am dispus din NALR nu prezintă *eu scriiái*, ci numai *noi scriiárăm* în cîteva localități din partea sudică (Arad mai ales, apoi Bihor) și *scrisám*, formă arhaică, tot de conjugarea I, în cîteva puncte din aceleași județe și chiar din Sălaj.

Eu scriiái reapare în 3 localități (458, 432, 402) din Hunedoara. *Scriiárăm* este însă notat în sud-vestul Transilvaniei în 7 localități din Hunedoara (371, 399, 402, 430, 432, 448, 458). Neidentitatea aceasta arată, ca de fiecare dată, fluctuațiile din conjugarea verbului de care ne ocupăm.

În Oltenia există o arie, în partea de sud-est, formată din 4 puncte (994 — Dolj, 993, 996, 998 — Olt), unde din contaminarea temei vechi a perfectului simplu, de conjugarea a III-a, *scrise-*, cu cea a verbelor de conjugarea I (*tăia-*) s-a ajuns la *scrisái*, *scrisáș*, *scrisărăm*, *scrisărăț* (cf. *lăudai*, *lăudași*, *lăudarăm*, *lăudarăț*). La persoana a III-a se spune însă aici *scrisă*, *scrisără*, forme de conjugarea a III-a [82].

La persoana a II-a singular, Banatul prezintă exclusiv *scriiáș* în 17 localități și alături de alte forme în 3 puncte, apoi *scriiái* în 10 localități, în una dintre acestea alături de forma arhaică *scriș* [83]. La plural se spune *scriiărăț* în 39 de localități. În p. 7 s-a consemnat *scrisărăț*, care presupune, iarăși, o contaminație, de data aceasta între *scrisái* și *scriiărăț*. Forma *scriiásărăț* din p. 33 este, de fapt, de mai mult ca perfect. Ea pleacă de la tema perfectului de conjugarea I *scriiá-*, la care se adaugă, ca la orice mai mult ca perfect, *se* + *ră* + *m*.

În Crișana, unde se cunoaște, de regulă, *scrisáș*, întîlnim și *scriiéș* (p. 118), variantă fonetică a lui *scriiáș* (la persoana a III-a *scriié*, pentru care cf. *sfișié*, *întemeié* etc.). La plural apare aici *scriiárăm* în partea de sud-est a provinciei.

Tu scriiáș este rar în Transilvania. L-am reținut doar din 3 locălități (402, 432, 456), aceleași în care se spune și *eu scriiái*. În schimb, *voi scriiărăț* este notat în alte localități (p. 371, 402, 398, 430, 448, 456) din aceeași parte a Transilvaniei.

---

[82] În aceeași arie notăm din NALR — *Oltenia*, V, și *avusái*, *-sáș*, *-vúsă* (h. 1015 *Avui*), *fusái*, *-sáș*, *fúsă* (h. 1029 *Fusei*) apoi *avusásăm*, *fusásăm* (cf. *lăudásăm*) a căror răspîndire în Oltenia este mult mai mare decît a formelor amintite de perfect simplu (vezi h. 1016 *Avusesem*, 1030 *Fusesem*).

[83] Cf. și aromânescul *scriș*[u]. Același perfect simplu arhaic îl recunoaștem și în *scrișái*, rezultat prin contaminarea dintre *scrisái* (<*scriséi*) și *scriș*. *Scrișai* este întîlnit în vreo 30 de localități bănățene situate pe cuprinsul județului Caraș—Severin, apoi în părțile centrale și estice ale județului Timiș. *Scrișáș*, persoana a II-a, apare în 22 de localități. La plural notăm *scrișărăm* numai în 3 puncte și *scrișărăț* doar în 2 localități. Se vede de aici, încă o dată, caracterul hibrid, deci asimetric, al paradigmelor. Pentru alte exemple de perfect arhaic în Banat (*arș*, *puș* etc.), vezi TDR, pag. 262—263 (Victorela Neagoe), iar pentru forme contaminate ca *arșái*, *ascunșái*, *spușái* etc., vezi C. Frâncu, *Originea, vechimea și difuziunea lexico-areală a formelor de perfect simplu în -sei*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", Iași, tomul XXX, 1985, A., pag. 296.

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

În Oltenia, în afara celor 4 localități amintite mai sus, mai reținem atenția p. 993 și 995 (Olt) cu *voi scrisărăț*.

În sfîrșit, la persoana a III-a singular, dintre numeroasele forme care apar în Banat, unde însă cea mai frecventă este *el scrisă*, de conjugarea a III-a deci, ne oprim mai întîi la el *scriță*, (*scriță*), consemnat în 13 localități. Să notăm două paradigme : *scrisăi, scrisăș, scriță, scrițărăm, scrițăț, scrițără*, în p. 16 și *scrițăi, scrițăș, scriță, scrițăm, scrițărăț, scriță*. Remarcăm influența verbelor de conjugarea I de tipul *a tăia* (*tăiai, tăiași, tăie*) pe lîngă incertitudinea conjugării, care duce la amestec de timpuri (perfect simplu, imperfect și chiar prezent !). Reținem apoi *scrisă*, consemnat în 9 localități și care se explică la fel ca *scrisăi* etc. din Oltenia. Se observă aici, așadar, influența verbelor de conjugarea I de tipul *a lăuda* (*lăudă*). Mai notăm pentru conjugarea I și *scrițăsă* — pl. *scrițăsără* (p. 33), deși informatorul a folosit mai mult ca perfectul în loc de perfectul simplu. Pentru plural interesează *scrițără* (27 de localități), *scrisără* (2 localități). În p. 33 informatorul a răspuns prin mai mult ca perfectul *scrițăsără*, pentru explicarea căruia vezi mai sus *scrițăsărăț*. Dacă *el scrisă* era consemnat în 9 localități bănățene, *ei scrisără* apare doar în două (p. 7, 47). Prin urmare paradigmele sînt, foarte adesea, hibride, dovedind, cum arătam și mai sus, amestec de conjugări și de timpuri.

În Crișana, la persoana a III-a avem, adesea, *scrísă*. Reținem apoi *scriță*, pentru explicarea căreia vezi mai sus *scriță*. La plural domină *scrísără*, de conjugarea a III-a deci. *Scriără* apare în aceleași localități ca și *scriărăm, scriărăți*.

În zona lui *a scriță* din Transilvania se spune la persoana a III-a *el scrisă — ei scrisără*, ca peste tot în această provincie. Doar în p. 371, 458 (Hunedoara) s-a înregistrat la singular el *scriță*, ca în cele cîteva localități bănățene. În schimb, ei *scriță* apare în 7 localități din același județ. Se observă, deci, din nou, lipsa de simetrie în paradigme datorată amestecului de conjugări și de forme.

Harta 973 din NALR — *Oltenia* prezintă la persoana a III-a *scrise* (*scrisă*) — *scriseră* (*scrisără*), *scrisără*. Numai în cele cîteva puncte specificate mai înainte se spune *scrisără, scrisărăț*, dar *scrísără* cu accentul ca la conjugarea a III-a sau a IV-a (singularul fiind aici, cum am văzut, *scrísă*).

La aromâni *scriu* are un perfect simplu „tare", care reproduce perfectul latin *scripsi*, de conjugarea a III-a, și unul „slab" [84], de conjugarea I. Primul are formele : *scriș*$^{u}_{|}$, *scrisés*$^{i}_{|}$, *scrise, scrísim*$^{u}_{|}$, *scrísiț*$^{u}_{|}$, *scrísiră*. Celălalt se conjugă astfel : *scriță, -țăș*$^{i}_{|}$, *-iè*(*-ă*), *-iém*$^{u}_{|}$ (*-ăm*), *-țăț*$^{u}_{|}$, *-țără*. Variantele de la persoana a III-a singular și plural (*-țè, -ă* ; *țému, -ăm*) se datoresc și aici analogiei cu verbe de conjugarea I de categorii diferite [85]. În Cogealac (Constanța) N. Saramandu a înregistrat o paradigmă hibridă rezultată din contaminarea perfectului tare ce cel slab: *scriș*$^{u}_{|}$, *-sés*$^{i}_{|}$, *-țè, -țém*$^{u}_{|}$, *-țăl*$^{u}_{|}$, *-țără*.

Existența unor forme arhaice [86] este un argument în plus pentru a susține că verbul *scriu* este moștenit în aromână și că se folosea, deci, de la bun început.

---

[84] Vezi TDR, pag. 455—456 (N. Saramandu).

[85] Pentru aceste categorii de verbe, vezi TDR, pag. 450 (N. Saramandu).

[86] Mai notăm aici una, cea de condițional prezent, pe care ne-o confirmă Ioan Cutova : *si scriárim, si scriáriș, si scriári, si scriárim, si scriárit, si scriari*. Pentru această formă „sintetică"

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

În condițiile în care *scriu*, de la o vreme, a fost concurat de grecescul *ngrăpséscu*, este de admis că școala românească întemeiată în secolul trecut la aromâni a putut da un impuls pentru reintroducerea lui acolo unde fusese înlocuit și, poate, chiar uitat [87].

În sfîrșit, să notăm și perfectul simplu de la *scríi̯ru* (Nisipari) : *scri̯i̯irái*, *-ráș*^{i}, *-rắ*, *-rắm*^{u}, *-rát*^{u}, *-rárắ*.

8. *Participiul.* Harta 2008 *Am scris* din ALR II, s.n., vol. VII, prezintă participiul *scri̯i̯át* (*am scri̯i̯át*) în 5 localități : 29 (Caraș-Severin), 36, 76 (Timiș), 105, 102 (Hunedoara) și varianta *scri̯i̯ę́t* (*am scri̯i̯ę́t*) în punctele 53, 64 (Arad). Anchetele pentru NALR confirmă faptul că în graiurile dacoromâne *scri̯i̯át* apare mult mai rar decît ne-am aștepta dacă avem în vedere, spre exemplu, răspîndirea și frecvența lui *a scri̯i̯á* sau a lui *scri̯i̯áț*^{i} „voi scrieți". Majoritatea punctelor se grupează în Banat, unde domină însă *scris* (*am scris*). *Am scri̯i̯át* apare aici în mod exclusiv doar în 7 puncte, apoi alături de *am scris* în alte 30 de localități. Ambele forme sînt repartizate pe întreg teritoriul bănățean. *Am scri̯i̯át* este confirmat în unele localități cu materialul adunat pentru NALR — *Banat* pe baza întrebărilor 1667, 1668 privind imperfectul și perfectul simplu. Semnalăm aici și participiul *scrisát*, dat, este drept, după o ezitare, în p. 57, unde informatorul răspunde *aț scrisát* în loc de *scri̯i̯árăț*. *Scrisát* (cf. *scrisái̯*) rezultă din contaminarea lui *scris* cu un participiu de conjugarea I ca *tăi̯át*, *apropi̯i̯át*, *lăudát* etc.

Crișana cunoaște, în general, participiul *scris* (*am scris*). Doar în cîteva puncte (Arad) materialul adunat pentru NALR — *Crișana* ce ne-a fost pus la dispoziție prezintă *am scri̯i̯át*, dar alături de *am scris*, apoi *am scri̯i̯ę́t*, o variantă fonetică a lui *am scri̯i̯át*. Este semnificativ amănuntul că în p. 128, după ce a răspuns *am scri̯i̯ę́t*, informatorul a revenit, rostind *am scris*.

În sud-vestul Transilvaniei s-a notat participiul *scri̯i̯át* (*am scri̯i̯át*) numai în p. 432 (Hunedoara), dar ca formă veche, alături de *scris* (*am scris*).

În graiurile dacoromâne sudice nu apare participiul *scriát* și nici în cele moldovenești.

La aromâni însă peste tot în anchetele amintite s-a notat *scri̯i̯átă* (*am scri̯i̯átă*) [88]. În Cobadin (Constanța) apare și *scrisă* (*am scrísă*). De altfel, Tache Papahagi consemnează *scris*, *scrisă*, pl. *scriși*, *scrise* ca participiu și substantiv („destin") [89]. Între *scriát* și *scris* s-au produs la aromâni, cu timpul, diferențieri semantice, cel dintîi însemnînd „pictat, împodobit", celălalt „destinat, sortit", cum se poate constata din următoarele exemple : „γrambólu táha-i̯ *scri̯i̯át*" („mirele parcă-i pictat"); îl'^{i} fu *scris* s-mo̯ára tu xe̯ańe" („i-a

---

de condițional, vezi și Matilda Caragiu Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, *op. cit.*, pag. 188—189.

[87] Credem că în sensul acesta trebuie interpretat și răspunsul unui informator fărșerot din localitatea Palazu Mare (Constanța), care, după ce a răspuns prin *grăpsescu̯*, precizează că *sciu̯* este „învățat la școala română".

[88] Dăm, spre exemplificare, o formă extrasă din publicația „Trâ armânami", Paris, anlu VI, Andreu 1985, nr. 12, pag. 2, col. 2 : „Pri ningă aesti cărtsi... C. Papanace *ari scriatâ* multi shi tri problemili româneshti".

[89] Vezi Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân*, s.v. *scris* și *scriu*. Notăm și un exemplu din volumul *Steauă di dor* al Chirei Iorgoveanu, „Cartea Românească", București, 1983, pag. 9 : „C-așí ńi-u *scrisa* tu-a mea greauă soarti". Substantivul *scrisă* există și la dacoromâni : *așa mi-i (mi-a fost) scrisa*.

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

fost sortit să moară în străinătate") [90]. Ca substantiv, *scriátă* („destin, soartă") îl dublează pe *soarte* (< lat. *sors, -tis*), avînd și cîteva sinonime noi : *fátăză* (< alb. *fátezze* „zînă"), *míră* (<gr. μοῖρα „soartă, ursită"), *tíhe* (<gr. τύχη „soartă, destin"). Reținem aici, din materialul extras din texte, doar două exemple : „zîrcadă mșată, cari-ț fu *scriata* ?" [91] („frumoasă căprioară, care ți-a fost soarta ?"); „Aclo lă fu *scriata* si-s adună" [92] („acolo le-a fost sortit să se adune"). În sfîrșit, mai adăugăm că de la *scriir(are)* participiul este *scriirát(ă)*: *am scriirátă* (Nisipari).

9. La sfîrșitul acestei discuții socotim necesar să amintim și punctele de vedere exprimate privind timpul cînd a putut apărea la dacoromâni și aromâni formele de conjugare mixtă în general și ale lui *scria(re)* în special.

Iorgu Iordan este de părere că „în fiecare teritoriu lingvistic românesc trecerile de la o conjugare la alta s-au produs în mod independent". Autorul aduce ca argumente „însemnatele deosebiri de amănunt de la un grai la altul", faptul că în dacoromâna actuală procesul acesta este mult mai avansat față de cea veche, de unde concluzia că „este vorba de o modificare, în majoritatea cazurilor, recentă" și că „același lucru sîntem îndreptățiți să admitem și pentru celelalte dialecte, ba chiar cu mai mult temei", căci „în meglenoși istroromână procesul este mai puțin avansat". Se poate deduce, prin urmare, că nici apariția formei *scria(re)* nu datează, după Iorgu Iordan, dinainte de separarea dialectelor [93].

Cum am mai arătat și în altă parte, după G. Ivănescu însă trecerea lui *a scrie* la conjugarea I la unii dacoromâni și la aromâni a avut loc înainte de separarea dialectelor. Autorul aduce ca argumente numeroase alte asemănări cu aria dacoromână a lui *a scria* și, în primul rînd, cu Banatul : *ma* „dar", *băl — bel, beal* „bălan", *lai — laiu* „negru", *pădînă* „poiană", *nămaie — nămaĭe* „animal mic", *zbor* „cuvînt", *ficat — χicate* „inimă", *neauă, steauă, măseauă* (cu *-uă*) etc.[94].

Pe lîngă *a scria*, multe alte concordanțe semnalează, recent, și N. Saramandu : păstrarea în Banat, ca la aromâni, a lui *e* în *pecurar, mer, per*, a lui *ęa* (*ja*) în *ljamne, fiaće* (arom. *feate*), rostirea lui *u* final, silabic, în *okiu, jungiu*, prezența și în Banat a formei *mădúuă*, a pluralelor *căĭ, văĭ*, cu *ĭ* pentru *i*, a formelor *iepur, flutur, puric*, lipsa lui *-ez* (*vom* „vomez") etc.[95]. Acestea „confirmă datele istorice, în sensul că Banatul a făcut parte din teritoriul în care s-a menținut vreme îndelungată contactul între romanitatea nord-

[90] Exemplele sînt extrase din materialul trimis de Ioan Cutova.

[91] Chira Iorgoveanu, *Steauă di dor*, pag. 29.

[92] Nida Boga, *Thimel'ilu ali Voshopole*, în volumul colectiv *Un veac de poezie aromână*, „Cartea Românească", București, 1985, pag. 250.

[93] Iorgu Iordan, *lucr. cit.*, pag. 115. Adăugăm că Iorgu Iordan nu poate admite, cu atît mai mult, originea chiar în latină a formei de conjugarea I căci „un **scribĕre*, presupus de Leca Morariu, *Codrul Cosminului*, I, pag. 78 pentru a explica pe *scriare* se dovedește... inutil" (pag. 90, nota nr. 1).

Menționăm că și Sextil Pușcariu a propus în *Etimologii*, DR, IV, 1924—1926, partea 2, pag. 700, 705 um **scribĕre* pentru a-l explica pe *scriare*, etimologie neacceptată însă de Alf Lombard, *op. cit.*, II, pag. 1102—1103. Pentru Alf Lombard, ca și pentru Iorgu Iordan sau G. Ivănescu *a scria* apare prin trecerea lui *a scrie* la conjugarea I.

[94] Vezi G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, pag. 305—306.

[95] În articolul *Concordanțe lingvistice între aromână și graiurile din Banat* (vezi mai sus și nota 9).

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

și sud-dunăreană și s-a produs circulația nord-sud". Concordanțele acestea arată că „aromânii făceau parte, în perioada menționată, din grupul românilor apuseni sau vestici, la care își relevă apartenența nu numai din punct de vedere geografic, ci și genetic" și că „dacă nu s-ar fi izolat, în cursul istoriei, de dacoromână, graiurile aromâne s-ar fi încadrat astăzi printre graiurile românești (nord)-vestice" [98].

Aceste asemănări, răspîndirea și varietatea formelor lui *scria(re)* în dialectul aromân și în unele graiuri dacoromâne fac plauzibilă, credem, părerea că forma de conjugarea I a putut apărea pînă la separarea aromânilor din româna comună. Putem presupune apoi, deși ne lipsesc probele, că și celelalte dialecte din sudul Dunării au cunoscut, cîndva, acest verb.

* * *

În încheiere, se impune să subliniem concluziile mai importante care au reieșit din discuțiile de mai sus.

1. Pe lîngă *a scrie*, de conjugarea a III-a (< lat. *scribĕre*), specific graiurilor din cea mai mare parte a Transilvaniei, din nordul Crișanei, Maramureș și Bucovina, considerat, totodată, și literar, mai există *a scriță* și *a scri*, acesta din urmă unind graiurile muntenești cu cele moldovenești. Și în dialectul aromân, singurul idiom sud-dunărean care a păstrat latinul *scribĕre*, se cunosc forme de conjugările a III-a, I și a IV-a.

2. *A scrie* trece la conjugarea I (*a scriță*) datorită analogiei și unor cauze fonetice. Au contribuit la această trecere mai ales verbele avînd sufixul infinitival *-a* precedat de *i* (*ț*) (*tăia, subția*, rostit, de fapt, *subțiță* etc.), dar nu este exclusă nici influența celorlalte verbe de conjugarea I ca *a lucra, a lăuda* etc. Să se compare (*el, ei*) *taie*, (*noi*) *tăiem*, (*voi*) *tăiați* cu (*el, ei*) *scrie*, (*noi*) *scriem*, (*voi*) *scriați*, sau (*el*) *lucră* cu (*el*) *scrisă*.

În ceea ce privește identitatea la verbul *a scriță* a pluralului cu singularul la persoana a III-a a indicativului prezent (și aromânii spun *elu scrie-el'ĭ scrie* și *scriu*) trebuie avut în vedere și faptul că la conjugarea I aceasta este o caracteristică a tuturor verbelor atît în dialectul dacoromân cît și în cel aromân. Dar nici în aria dacoromână a lui *a scriță* nici în dialectul aromân forma *ei scrie* nu se încadrează într-o tendință de egalizare a pluralului cu singularul la indicativul prezent, persoana a III-a, așa cum se întîmplă mai ales în unele graiuri muntenești unde, în afară de *ei scrie*, se spune, frecvent, și *ei face, ei ține, ei aude* etc. Cu unele excepții, la verbele de alte conjugări, și în zona dacoromână a lui *a scriță* și la aromâni se face deosebire între singular și plural la indicativ prezent, persoana a III-a.

3. Formele diverselor moduri și timpuri ale lui *a scriță* cuprind, de regulă, în graiurile dacoromâne, zone care nu se suprapun întru totul. Spre exemplu, în Banat *am scriță* este consemnat în 37 de localități, *scriță* în 28 de puncte, *scriș* în numai 20. Dacă avem în vedere toate aceste forme, atunci aria dacoromână a conjugării I cuprinde întregul Banat, partea sudică mai ales a Crișanei, dar și cea centrală, pînă în vestul județului Sălaj și sudul județului Satu Mare, apoi sud-vestul Transilvaniei, și anume, județul Hunedoara și partea vestică, din vecinătatea Bihorului și Sălajului, a județului Alba. În toată această întinsă regiune dacoromână este dominantă,

[98] N. Saramandu, *art. cit.*, pag. 231.

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

uneori exclusivă, accentuarea *noi scriiém*, ca la verbele de conjugarea I mai ales (*tăiém, împrăştiém, lăudăm*). Forme ale lui *a scriá* se mai întîlnesc într-o serie de puncte, unele mai apropiate, altele la distanţe mari între ele din Oltenia (aici, în sud-est, s-a constituit şi o arie pentru perfectul simplu *scrisái*), apoi din Muntenia, sudul Dobrogei şi sudul Moldovei.

La aromâni formele de conjugarea I sînt prezente peste tot. La unii aromâni din Albania există şi verbul *scriir(are)*, consemnat încă în *Codex Dimonie*.

4. În aria, destul de întinsă, în care consemnăm forme de la *a scriá*, zona cea mai caracteristică este Banatul, unde se semnalează, de altfel, trecerea şi a altor verbe la conjugarea I (*a mirosa, a trebuia* etc.). Peste tot însă, inclusiv în Banat, paradigmele de conjugarea I sînt, de regulă, hibride, vorbitorii îmbinînd conjugarea I cu a III-a (în Oltenia, Muntenia şi Moldova cu conjugarea a IV-a). Uneori constatăm incertitudini, fluctuaţii în conjugarea lui *a scriá*, ceea ce explică amestecul, în aceeaşi paradigmă, a unor timpuri diferite.

5. *Scriázã*, singura formă atestată, de trei ori, în secolul al XVI-lea, înregistrată în anchetele pentru ALR II în cîteva puncte din sudul Bihorului şi din Mehedinţi apoi în anchete mai noi într-o localitate de pe valea Crişului Negru, nu mai apare în materialul adunat pentru NALR. Nu putem găsi probe nici în texte şi nici în graiurile vii privind existenţa, în trecut sau în prezent, a formelor **scriéz, *scriézi*.

6. Verbul apare la infinitiv cu formele *scriiá, scriié*, cea din urmă constituind o arie în sud-vestul Crişanei. Se mai foloseşte şi infinitivul lung *scriiáre* (uneori *scriére*), dar nu independent, ci în construcţia imperativului plural negativ: *nu scriiáreţ !, nu scriéreţ !*, graiurile dacoromâne respective fiind, sub acest aspect, conservatoare şi, totodată, inovatoare (în cele aromâne se spune numai *nu scriiáţ !*; de altfel ca în cea mai mare parte a ariei nord-dunărene a lui *a scriiá*).

7. Cea mai mare varietate de forme se întîlneşte, în graiurile dacoromâne, la perfectul simplu: *scriiái, scrisái, scriiárăm, scrisăm* etc. Aici constatăm şi unele contaminări între conjugările a III-a şi I neînregistrate pînă la anchetele pentru NALR.

Aromânii cunosc un perfect „tare", *scriş*$^{u}_{i}$ şi unul „slab", *scriiái*. Urmele celui dintîi nu au dispărut încă din graiurile bănăţene. Semnalăm şi la aromâni, în conjugare, amestec al celor două forme de perfect: *scriş*$^{u}_{i}$, *scrisés*$^{i}_{i}$, *scriié, scriiém*$^{u}_{i}$, *scriiát*$^{u}_{i}$, *scriiárã* (în Cogealac, în loc de... *scríse, scrísim*$^{u}_{i}$, *scrísit*$^{u}_{i}$, *scrísirã* (Cobadin).

8. Participiul dacoromân este *scriiát* (*scriiéţ*), dar fără a avea răspîndirea formei *a scriiá* nici măcar în Banat, unde zone întinse (partea de nord-vest, partea centrală şi estică) prezintă, de regulă, *scris*. În Crişana participiul de conjugarea I apare în cîteva puncte din judeţul Arad, iar în Transilvania numai într-o localitate din Hunedoara, dar şi aici ca formă „veche". În graiurile dacoromâne sudice *scriiát* nu apare deloc. La aromâni peste tot s-a înregistrat *am scriiátã* iar în Cobadin (Constanţa) şi *am scrisă*. Între *scriiát* şi *scris* au apărut, în aromână, diferenţieri de ordin semantic. Dialectul cunoaşte şi substantivul *scriátă* „destin, soartă" alături de *scrísă*, acesta din urmă existînd şi la dacoromâni.

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)

9. Prezența unor forme o singură dată într-o localitate din zona lui *a scriiá* cum ar fi, spre exemplu, participiul *scrisál* din p. 57 (Banat) sau a unei arii ca cea a lui *scrisái*, care este consemnată de NALR — *Oltenia* pentru prima dată, arată că pot apărea mereu forme noi ca rezultat al analogiei și contaminării cu verbe de conjugarea I. Cît privește apariția, în mai multe localități din Muntenia și chiar în puncte din sudul Moldovei a unor forme de conjugarea I, trebuie să admitem că aceasta se datorește unor deplasări de populații din zona compactă a lui *a scriiá*.

10. Trecerile de la o conjugare la alta sînt caracteristice mai ales dialectelor dacoromân și aromân. În cazul lui *scriiá(re)*, care apropie aromâna de o parte a dacoromânei (este vorba de graiurile bănățăne, de unele graiuri crișene și transilvănene) s-ar putea să nu mai avem a face cu o dezvoltare independentă în cele două dialecte, ci cu o continuare a unei stări încă din faza cînd aromâna nu se separase din teritoriul de formare a limbii române, dovada în acest sens putînd fi numeroase alte asemănări între aromână și graiurile dacoromâne amintite. Folosirea acestui verb în aromână — deși a fost concurat, de la o vreme, de *ngrăpséscu*, împrumutat din greacă — prezența și a unor forme arhaice (*scriș*[ŋ] „scrisei", *scriárim* „aș scrie" etc.) pledează pentru existența lui aici dintr-o epocă îndepărtată.

SCRIA(RE) „SCRIE(RE)"

SUMMARY

The Romanian verb *a scrie* (to write) (in Latin *scribĕre*) of the III conjugation has been preserved only in the Daco-Romanian and Macedo-Romanian dialects. In both dialects it also has forms characteristic for the I and IV conjugation, being, in this way, a verb of the mixed conjugation.

This paper deals only with the forms of the I conjugation of this verb, using old texts, folklore texts, maps from the *Romanian Linguistic Atlas, the new series*, the material gathered by the researchers who worked for the *Romanian New Linguistic Atlas*, as well as the information provided by two researchers and speakers of the Macedo-Romanian dialect, Nicolae Saramandu and Ioan Cutova, the former has made investigations in the last years among some Macedo-Romanians in Dobrogea and the Balkan peninsula.

The forms of the I conjugation of this verb were attested in the Macedo-Romanian dialect even in the 16 th century and in our days they are characteristic of the dialects in Banat, for some dialects in the Crișana region, and in the south-west of Transilvania. Sporadically, such forms are to be met in Oltenia, Muntenia and even in the south of Moldavia, where, they were surely brought by population-shifts from the compact area of *a scriá* (to write). The forms of the I conjugation are characteristic for the whole of the Macedo-Romanian dialect.

There are studied diachronically and synchronically, forms as *a scriá* „a scrie" (to write), *scriáre* „scriere" (writing), *scriáză* „(el) scrie" (he writes), *scriáți* „(voi) scrieți" (you are writing), *scriái* and *scrisái* „scrisei" (I have written), *scriárăm* „scriserăm" (we have written), *scriásem* „scrisesem" (I had written), *nu scriá!* „nu scrie" (do not write), *nu scriá(re)ți* „nu scrieți" (do not be writing), *scriát(ă)* „scris(ă) (written) etc., establishing the spreading and explaining the structure of every form in turn.

Starting from other similitudes between the Macedo-Romanian dialect and the south-western Daco-Romanian dialects, mainly those in Banat, the author maintains that the form *scriá(re)* might be dated even before the separation of the Macedo-Romanians from the territory of the formation of the Romanian language, an idea that seems to be more plausible than that asserting that it could have occured independently, and thus later, in the two dialects.

Facultatea de Filologie
Iași, Calea 23 August, nr, 11

BDD-A1385 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:06 UTC)